

OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Demokrasi İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi

Onur YAĞIŞ¹

¹Dr., Bağımsız Araştırmacı, onuryagis@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3457-657X

Öz: Ülkeler için ekonomik büyüme kavramı hayati bir öneme sahiptir. Bir ülkenin ekonomik yapısı o ülkenin gelişmişliğiyle ilgili bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri belirlenirken ekonomik yapının haricinde çeşitli sosyo-kültürel, coğrafi ve demografik etmenlerde araştırılır. Ekonomik büyüme ve demokrasi kavramları da ülkelerin gelişmişlik seviyesini etkileyen unsurlardır. Demokratik bir şekilde oluşturulan etkili kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik serbestlikler ekonomik büyümenin sağlanmasında önem arz etmektedir. Ekonomik büyümenin hız kazanması sonucunda demokrasinin etkili bir rolü olduğu gibi, demokrasi seviyesinin artmasında ekonomik büyümenin de ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini OECD üyesi ülkeler için dinamik panel veri analizi yöntemiyle incelemektir. Çalışma kapsamında OECD üyesi ülkeler ele alınarak 2006-2020 dönemleri için dinamik panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Analiz kapsamında, Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM), GMM robust(dirençli hata) ve sistem GMM robust (dirençli hata) tekniklerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda, ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişmenin demokrasi üzerinde istatistiksel olarak pozitif etki yarattığına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Demokrasi, GMM Yöntemi, OECD Ülkeleri

Jel Kodları: O04, F10, G10, C33

The Relationship Between Growth and Democracy in OECD Countries: Dynamic Economic Panel Data Analysis

Abstract: The concept of economic growth has a vital structure for countries. The economic structure of a country provides information about the development of that country. While determining the development boundaries of the countries, various socio-cultural, geographical and demographic factors are investigated apart from the economic lands. The concepts of economic growth and democracy are also elements of the level of development of countries. Effective institutional structure, political rights, civil and economic freedoms that shape democratically are important in ensuring economic growth. Acceleration of economic growth has an effective role in democracy, as well as economic growth in democracy has a special importance. This purpose of use is to examine the effects of economic growth on democracy for OECD member countries by using dynamic panel data analysis method. Within the scope of the study, dynamic panel data analysis method was applied for the 2006-2020 periods of OECD member countries. Within the scope of the analysis, Generalized Method of Moments (GMM), GMM sound (resistive fault) and system GMM sound (resistive fault) techniques were used. As a result of the analysis, it has been reached that economic growth, foreign trade and financial development have a positive effect on democracy.

Keywords: Economic Growth, Democracy, GMM Method, OECD Countries

Jel Codes: O04, F10, G10, C33

Atf: Yağış O. (2023). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Demokrasi İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 382-392.
<https://doi.org/10.30586/pek.1342348>

Geliş Tarihi: 16.08.2023

Kabul Tarihi: 10.10.2023

Telif Hakkı: © 2023. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Giriş

Literatürde ekonomik büyüme kavramına dair farklı tanımlamalar yer almaktadır. Ekonomik büyüme en genel ifadeyle mal ve hizmet üretiminin artmasıdır. Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki (GSYİH) artışa bağlı olarak hesaplanmaktadır (Parasız, 1997, s. 4). Farklı bir tanımlamaya göre büyüme, ekonomik değerlerdeki birey başına cari yıldan diğer yıla doğru daha fazla gelir sağlayacak artışlar olarak ifade edilir (Ülgener, 1976, s. 409). Ekonomik büyüme iki değişik biçimde meydana gelmektedir. Birinci olarak, ekonominin eksik istihdam şartlarından kurtulmak için daha fazla üretim kapasitesinin artması sonucunda meydana gelen kısa süreli konjonktürel dalgalanmalara bağlı büyümedir. İkinci olarak, ekonomide tam istihdam koşullarının geçerli olduğu durumda ilave girdilerin eklenmesiyle gerçekleştirilen uzun vadeli büyümedir (TEK, 2003).

Demokrasi kavramı halkın kendi kendisini idare etmesi olarak tanımlanabilir. Farklı endeksler ile ölçülebilen demokrasi seviyesi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Günümüzde ise genellikle Freedom House Endeksi kullanılmaktadır. Freedom House Demokrasi Endeksi politik haklar ve sivil özgürlüklerden oluşmaktadır. Bu endeks her ülkeye göre değişiklik gösterebilen değerlerden oluşmaktadır. Ülkeleri özgür olma, kısmen özgür olma ve özgür olmama şeklinde kategorilere ayıran endeks 1 ile 7 arasında değişebilen değerlerden oluşmaktadır (Efeoğlu ve Azgün, 2020, s. 543).

Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından iktisatçılar ile siyaset bilimcilerince ikincil bir problem olarak ele alınmıştır. O yıllarda demokrasinin ekonomik büyümenin neticesinde meydana geldiğine dair görüşler hakimdir (İnsel, 1991, s. 18). 1959 yılında lipset araştırmasında demokrasinin belirli iktisadi gelişimler neticesinde meydana gelebileceğini ifade etmiştir. Lipset az gelişmiş ülkeler demokrasi yerine diktatörlükle idare edilebilir (Lipset, Aktaran: Cirhinlioğlu, 1999, s. 61).

1960 ve 1970'li yıllarda ise üçüncü dünya ülkeleri ilk öncelik olarak büyümeyi düşünmekteydiler. İkincil öncelik olarak ise demokrasi düşünülmüştür. Afrika ülkelerinde bu bakış açısından hareketle siyasi diktatörlükler ve askeri yönetimler ortaya çıkmıştır. Afrika ülkeleri tarafından kabul edilen gelişme düşüncesi, demokrasinin kullanılarak gelişmenin gerçekleşebileceğinden ziyade diktatörlüğün hâkim olduğu şekilde gelişme düşüncesi olmuştur (Adejumobi, 2000, s. 3).

1980li yıllarda batı ülkelerinde başlayan liberalizm ile demokrasi, serbest piyasa ekonomisi kurumları olarak tanımlanmıştır. Bu tarihlerden sonra gelişmenin sağlanabilmesi için demokrasinin ilk şart olduğu görüşü öne sürülmüştür.

Bu yüzden demokrasi ve ekonomik büyüme kavramları arasındaki ilişkilerin araştırılmasına yönelik ilgi artmıştır. Demokrasi gelişmiş ülkeler tarafından üçüncü dünya ülkelerine gönderilen bir siyasi araç olarak kabul edilmiştir (Adejumobi, 2000, s. 3).

Ekonomik büyüme ve demokrasinin ele alındığı araştırmalarda şüpheli yaklaşım, çatışma yaklaşımı ve bağdaşma yaklaşımı olmak üzere üç farklı görüş ileri sürülmüştür. Çatışma yaklaşımında, ekonomik gelişmelerin demokratik oluşumlardan etkilendiği ve ekonomik büyüme ile demokrasi arasında bir mücadele olduğu görüşü hâkimdir. Lipset (1959) 'in fikirlerinden esinlenen bir kesim araştırmacıya göre, gelişmekte olan ülkeler açısından demokrasiye ulaşma maliyeti oldukça yüksektir. Dolayısıyla bu yaklaşımda ekonomik büyüme ile demokrasi arasında negatif bir görüşün hâkim olduğu ileri sürülmektedir. Olson (1996) tarafından ortaya atılan Bağdaşma Yaklaşımına göre, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için demokratik alanlarda gelişmelerin gerçekleşmesi görüşü savunulmaktadır. Bir diğer ifadeyle demokraside meydana gelen reformlar ekonomik büyümenin sağlanmasında tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Demokrasi ve ekonomik büyüme arasında pozitif etkileşim bulunduğu varsayılmaktadır. Şüpheli yaklaşıma göre, demokrasi ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Bu yönüyle şüpheli yaklaşım, çatışma ve bağdaşma yaklaşımlarında ayrılmaktadır (Çınar ve Öz, 2018).

Bu çalışmanın amacı ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini 2006-2020 dönemlerini ele alarak OECD ülkeleri ekonomileri için incelemektir. Bu başlık altında ve ele alınan ülke grubu için oldukça az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu sebeple çalışmanın literatürdeki söz konusu boşluğu dolduracağı hedeflenmektedir. Çalışma giriş bölümü, literatür taraması, veri seti ve yöntem ve son olarak analiz ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

2. Alanyazın Taraması

1990'dan sonra demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ekonomik büyüme ve demokrasi arasındaki ilişki çatışma (ekonomik büyüme ve demokrasi arasında negatif ilişki), bağdaşma (ekonomik büyüme ve demokrasi arasında pozitif ilişki), şüpheli (ekonomik büyüme ve demokrasi arasında herhangi bir ilişki olmadığı) yaklaşımlarla açıklanmaktadır. Aşağıda bu üç yaklaşımda yer aldığı ulusal ve uluslararası literatüre yer verilmiştir. Bu üç yaklaşıma göre literatür aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Bağdaşma yaklaşımı;

Gerring vd. (2005), çalışmalarında demokrasinin ekonomik büyüme ile sağlam bir ilişkisi olmadığını gösteren bazı literatür çalışmalarına yer vermiştir. Diğer incelediği literatür çalışmalarında ise ekonomik büyüme ile demokrasi arasında hem bir ilişki olduğuna dair hem de olmadığına dair çalışmalara yer vermiştir. Yazarlar, ülkedeki büyüme durumunun demokrasi derecesinden etkilendiğini belirtmiştir. Yazarlar, demokrasiye dair seküler-tarihsel etkilerin, fiziksel sermaye, insan sermayesi, sosyal sermaye ve politik sermaye olmak üzere dört çeşit sermayeden kaynaklandığını ifade etmiştir. Yazarlar bu argümanları ülkeler arası bir analizde test ederek çok çeşitli spesifikasyonlar ve formatlarda etkili olduğunu bulmuşlardır.

Uysal vd. (2010), çalışmalarında ekonomik kalkınma ve demokrasi konusunu Türkiye için eş entegrasyon analizi yöntemiyle incelemişlerdir. 1955-2006 döneminin ele alındığı çalışma sonucunda, Türkiye'de ekonomik büyüme ve demokrasi arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Kumar vd. (2011), çalışmalarında 30 Sahra Altı Afrika ülkesinde demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Demokrasi değişkeni olarak Freedom House tarafından oluşturulan demokrasi endeksini ve alternatif olarak Yasama Seçim Rekabetçiliği Endeksi'ni (LIEC) kullanmışlardır. Çalışmalarında, Lipset hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır. Uzun vadede, ekonomik büyümenin demokrasinin nedeni olduğunu ve büyümedeki bir artışın demokraside bir iyileşmeye neden olduğunu belirtmişlerdir. Botswana ve Nijer'de her iki veri kümesiyle, Çad için yalnızca Freedom House verileriyle ve Coted için yalnızca LIEC verileriyle analiz gerçekleştirilmiştir. Fildişi ve Gabon için Uyumluluk hipotezinin geçerli olduğunu uzun vadede demokrasideki artışın gerçek gelir üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. Botswana, Madagaskar, Ruanda, Güney Afrika ve Svaziland için analiz yapılmıştır. Uzun vadede demokrasideki gelişimin reel gelir üzerinde olumsuz etkisi olduğunu kanıtlamıştır.

Moral- Benito (2012) çalışmalarında, panel veri analiz yöntemiyle 73 ülkeyi ele almışlardır. 1960-2000 dönemlerinin ele alındığı çalışmalarında demokrasinin büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Saatçioğlu ve Karaca (2015), çalışmalarında İktisadi Kalkınma ve Demokrasi ilişkisini incelemişlerdir. 1960-2000 dönemi verileriyle 162 ülke için panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda iktisadi kalkınmanın demokrasi üzerinde olumlu ve oldukça zayıf bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Malikane ve Chitambara (2017) çalışmalarında, 1980-2014 yılları için sekiz Güney Afrika ülkesinden oluşan bir panel oluşturmuşlardır. Doğrudan yabancı yatırım (DYY), demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıyı, sistem genelleştirilmiş moment yöntemi (GMM) tahmincisi kullanarak incelemişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerinde doğrudan olumlu bir etkisi olduğunu ve örnek ülkelerde

güçlü demokratik kurumların ekonomik büyümenin önemli bir itici gücü olduğunu bulmuşlardır. DDY'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, ev sahibi ülkelerdeki demokrasi düzeyine bağlı olduğunu bulmuşlardır. Güney Afrika ülkelerinin, önemli DYY girişlerinden daha fazla yararlanmak için hâlihazırda yürürlükte olan kurumsal reform politikalarını gündemlerine almaları gerektiğini önermişlerdir.

Dell'Anno (2020) çalışmasında, ARDL tekniğini kullanarak demokrasi ve büyüme dair araştırma gerçekleştirmiştir. İran için yapılan araştırmada 1970-2017 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Araştırmasının sonucunda, kaynak bağımlılığı, demokrasi ve büyüme arasında olumlu, olumsuz ve bir etkinin bulunmadığı sonuçlar bulunmuştur.

Baklouti ve Boujelbene (2020), 1998-2011 dönemi yıllık verilerini kullanarak GMM tekniğini kullanarak demokrasi ve büyüme arasındaki duruma dair çıkarımda bulunmuştur. 17 Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkesinin ele alındığı araştırma sonucunda, demokrasi ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca yazarlar politik istikrar ve demokrasinin büyüme üzerindeki önemini vurgulamıştır.

Hamid vd. (2022), 2006-2017 yıllık verilerini analizine dahil ederek, BRICS ülkelerine dair inceleme gerçekleştirmiştir. Araştırmada yatırımlar, demokrasi, enerji kullanımı ve büyümenin karbon emisyonuna etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, analiz için kullanılan veri setinde özellikle yatay kesit bağımlılığı ve eğim heterojenliği konularının ele alınması açıklanmıştır. Çalışma sonucunda, demokrasideki gelişimlerin karbon emisyonlarını azalttığı ve büyümeyi artırdığı sonucu bulunmuştur.

Çatışma yaklaşımı;

Kriekhaus (2006), çalışmasında siyasi demokrasinin ulusal ekonomik büyümeyi engellediği veya kolaylaştırdığı konusunu incelemiştir. Latin Amerika'da olduğu gibi, benzer şekilde, Asya'nın bazı bölgelerinde olduğu gibi, devlet seçkinlerinin genellikle hızlı sanayileşmeyi teşvik etmeye kararlı olduğu bölgelerde, demokratik baskıların etkili ekonomi politikasını engelleyebildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Sahra Altı Afrika'da olduğu gibi, patrimonyalizmin kronik olduğu bölgelerde, demokrasi, büyük ölçüde yozlaşmış politikacıları tahliye etmek için yararlı bir mekanizma sağlayabildiğini ifade etmiştir. Çalışmasının sonucunda, bölgesel argümanların istatistiksel olarak test edildiğini ve demokratik yönetişimin Latin Amerika ve Asya'da büyümeyi kısıtladığını, ancak Afrika'da büyümeyi kolaylaştırdığını bulmuştur. İlave olarak duyarlılık analizlerinin, bu bulguların oldukça doğru olduğunu kanıtladığını belirtmiştir.

Petersen (2013), çalışmasında bazı antitröst yasasının yalnızca ekonomik büyüme amacına hizmet ettiğini iddia ederken, diğerleri antitröstün işlevi hakkında daha geniş bir perspektife sahip olup, ekonomik yoğunlaşmanın önlenmesinin demokratikleşmeyi ve demokratik istikrarı teşvik etmek için önemli bir araç olduğunu savunan tartışmayı incelemiştir. Çalışmasında, bu tartışmanın ampirik varsayımlarını test etmeyi amaçlamıştır. 1960'tan 2005'e kadar 154 eyaletin panel verilerini kullanarak, antitröst yasasının demokrasi ve ekonomik büyüme üzerinde gerçekten olumlu bir etkisi olup olmadığını analiz etmiştir. Araştırmada anti tröst yasasının on yıl sonra kişi başına düşen GSYİH düzeyi ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Ancak, demokrasi düzeyi üzerinde anlamlı bir olumlu etkisi olmadığını belirtmiştir.

Mathonnat ve Minea (2019) çalışmalarında, 1975-2007 döneminde 140 ülkeden oluşan bir panel kullanarak, demokrasinin kesin biçimlerini incelemek için demokrasileri beş kurumsal boyuta (hükümet biçimleri, seçim kuralları, devlet biçimleri, veto aktörlerinin sayısı ve demokrasilerin yaşı) ayırmışlardır. Çalışma sonucunda tüm hükümet biçimleri ekonomik büyüme oynaklığının (EGV) aynı ölçüde azaltırken, orantılı seçim kurallarının çoğunlukçu ve karma seçim kurallarından daha iyi performans gösterdiğini ve daha kapsayıcı bir siyasi karar alma süreci için bir rol önerdiğini bulmuşlardır. Ayrıca ekonomik büyüme oynaklığının (EGV) üniter devletlerde önemli ölçüde daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

Dell'Anno (2020) çalışmasında, ARDL tekniğini kullanarak demokrasi ve büyüme dair araştırma gerçekleştirmiştir. İran için yapılan araştırmada 1970-2017 dönemi yıllık

verileri kullanılmıştır. Araştırmasının sonucunda, kaynak bağımlılığı, demokrasi ve büyüme arasında olumlu, olumsuz ve bir etkinin bulunmadığı sonuçlar bulunmuştur.

Şüpheli yaklaşım;

Drury (2006), çalışmasında 1982-97 arasında 100'den fazla ülke için zaman serisi kesit verilerini kullanarak, yolsuzluğun demokrasilerde ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi olmadığını ifade etmiştir.

Doucoulagos ve Ulubaşoğlu (2008), çalışmalarında demokrasinin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine dair literatürü incelemiştir. Makalede ilk olarak demokrasi ve diktatörlüğün büyümeyi nasıl etkileyebileceğini göstermek için tanımlayıcı istatistikler ve kısa vaka açıklamaları kullanılmıştır. Daha sonra, ilişki üzerine ampirik çalışmaları incelemeye önce, demokrasi ve büyüme üzerine beş temel argümanı değerlendirmişlerdir. Bu incelemede, demokrasinin büyümeyi artırıp artırmadığı konusunda hala anlaşmazlık olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili yazarlar son zamanlarda yapılan birkaç çalışmada, demokrasinin büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bu etkilerin dolaylı olduğunu da ilave etmişlerdir.

Acemoğlu vd. (2008), çalışmalarında 150 ülkeyi ele alarak panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. 1960-2000 döneminin incelendiği çalışmada demokrasi ve gelir arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda kişi başına gelir düzeyinin demokrasi üzerinde etkisiz olduğu sonucunu bulmuşlardır.

Salahodjaev(2015), çalışmasında demokratikleşmenin etkisine, bu tür politikaların onaylanma derecesinin aracılık ettiğini ve istihbaratın, zayıf kurumların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini hafifletebileceğini veya azaltabileceğini önermiştir. Araştırmasında 1970-2013 döneminde 93 ülkeden gelen verileri kullanarak demokrasi ve istihbaratın ekonomik büyüme üzerindeki etkileşimli etkisini ampirik olarak incelemiştir. Sonuç olarak, demokrasi ile gerçek GSYİH büyümesi arasındaki ilişkinin, bir ulusun bilişsel yetenek düzeyine göre değiştiğini ve herhangi bir ilişki olmadığını bulmuştur.

Bougharriou vd. (2018), çalışmasında demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki doğrudan ve dolaylı bağlantıları incelemiştir. Çalışmayı 2002-2013 döneminde 16 Arap ülkesinden oluşan bir örnek üzerinde dinamik bir panel eşzamanlı denklemler modeli ile tahmin etmiştir. Çalışma sonucunda, şüpheli yaklaşımı doğrulayan Arap ülkelerinde demokrasi ve ekonomik büyüme arasında net bir ilişki olmadığını bulmuştur. Bu ilişkinin belirsizliğinin, demokrasinin doğrudan yabancı yatırım girişlerini teşvik ederek büyümeyi dolaylı olarak teşvik etmesi ve daha yüksek kamu tüketim harcamaları üretmekle büyümeyi engellemesi gerçeğiyle açıklamıştır.

Dell'Anno (2020) çalışmasında, ARDL tekniğini kullanarak demokrasi ve büyüme dair araştırma gerçekleştirmiştir. İran için yapılan çalışmada 1970-2017 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Araştırmasının sonucunda, kaynak bağımlılığı, demokrasi ve büyüme arasında olumlu, olumsuz ve bir etkinin bulunmadığı sonuçlar bulunmuştur.

Khodaverdian (2022), demokrasi ve büyümeye dair çıkarımda bulunmuştur. Sahra Altı Afrika ülkelerinin incelendiği araştırma sonucunda, demokrasinin büyüme üzerinde etkisinin bulunmadığı belirtilmiştir.

Ekonomik büyüme ile demokrasi genel olarak incelendiğinde, ekonomik büyüme ve demokrasi arasında negatif ilişki, ekonomik büyüme ve demokrasi arasında pozitif ilişki, ekonomik büyüme ve demokrasi arasında herhangi bir ilişki olmadığı yaklaşımların geçerli olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada ekonomik büyüme ile demokrasi arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

3. Yöntem ve Veri

Ekonometrik analizde, OECD ülkeleri için ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkileri panel veri analizi yöntemiyle analiz edilmeye çalışılmaktadır. Fakat veri eksikliği sebebiyle OECD ülkelerinin tamamı alınamamıştır. Bu yüzden yapılan çalışmada OECD ülkeleri içerisinde yer alan Türkiye, ABD, Avusturya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, İtalya, İngiltere, Belçika, Danimarka, İrlanda,

Yunanistan, İsveç, İspanya, İzlanda, Norveç, Portekiz analize dâhil edilmiştir. Kanada ve İsviçre veri eksikliğinden dolayı analize dâhil edilememiştir. Bu doğrultuda, bağımlı değişken olarak demokrasi kullanılmıştır. Bu değişken Freedom House endeksinden oluşmaktadır. Bu endeks dünyadaki 195 ülke 14 bölge ve 25 göstergenin birleşimiyle elde edilebilmektedir. Bu göstergelerden 10 tanesi politik haklar ve 15 tanesini sivil özgürlüklerden sayesinde elde edilmektedir. Ardından 0-100 arasında puanlaması yapılmaktadır. Politik haklar, 3 alt başlık halinde gösterilebilmektedir. Bu alt başlıklar seçim süreci, politik çoğulculuk ve katılım ve hükümetin işleyişi oluşturmaktadır. Bu 3 alt başlık en fazla 40 puana ulaşabilir. Politik özgürlük ise 4 alt başlık halinde gösterilebilmektedir. Bu alt başlıklar inanç ve ifade serbestliği, kurumsal ve örgütsel haklar, hukuki düzen, bireysel haklar ve kişisel ayrıcalıktır. Elde edilen puanlar 1,0-7,0 arasında değerler alabilmektedir. Bu değerler ülkelerin demokrasi endekslerini elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu endekste politik hakların ve siyasi özgürlüklerin en fazla olduğu ülkeyi 1,0 değeri temsil etmektedir. En düşüğü ise 7,0 ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle Freedom House ülkeleri 1,0-2,5 değerleri arasında yer alıyorsa özgür, 3,0-5,0 değerleri arasında yer alıyorsa kısmi özgür 5,5-7,0 Aralığında yer alıyorsa özgür değil şeklinde sınıflandırmaktadır. Bağımsız değişkenler olarak, kişi başına düşen milli gelir (sabit 2015 ABD doları), finansal gelişmeyi temsilen (özel sektöre verilen kredilerin GSYİH'ya oranı), dış ticareti temsilen (mal ticareti %GSYİH) modele dahil edilmiştir.

Çalışma 2006-2020 dönemi yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan demokrasi değişkeni ve bağımsız değişkenler, kişi başına düşen milli gelir (sabit 2015 ABD doları) dış ticaret(%GSYİH) ve finansal gelişmeyi (özel sektöre verilen kredilerin GSYİH'ya oranı), dünya Bankası'ndan temin edilmiştir. Modelde kullanılan kişi başına düşen milli gelir değişkeninin logaritması alınarak modele dahil edilmiştir.

OECD ülkeleri için ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini dinamik panel veri analizi yöntemiyle incelemek için aşağıdaki model kurulmuştur;

$$DEMOC_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 DEMOC_{it-1} + \alpha_2 LNGDP_{it} + \alpha_3 DT_{it} + \alpha_4 FG_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Yukarıdaki kurulan modelde ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini aşağıda incelenecektir. Bu sebeple bağımlı değişkenin demokrasinin bir gecikmeli hali democit-1, demokrasiyi(democ), ekonomik büyüme (lngdp), dış ticaret(dt) ve finansal gelişmeyi (fg) ve uit kavramı ise hata terimlerini göstermektedir. Kurulan model, ele alınan zaman aralığında ve ülke grubunda, ayrıca Todaro ve Smith (2012) referans alınarak demokrasiye en fazla etki eden makroekonomik değişkenler belirlenerek oluşturulmuştur. Aşağıda değişkenlere dair özet istatistikleri, metodoloji ve analiz bulguları yer almaktadır.

4. Bulgular

Aşağıdaki tabloda değişkenlere dair özet istatistikleri yer almaktadır

Tablo 1. Özet istatistikler

	DEMOC	LNGDP	DT	FG
Ortalama	1.174074	10.58741	65.11129	105.6771
Medyan	1.000000	10.69374	55.98143	99.62731
Maksimum	5.000000	11.62958	182.0854	304.5751
Minimum	1.000000	8.979924	18.32259	24.72349
Standart Hata	0.618243	0.532241	35.47059	40.27587
Gözlem	270	270	270	270

Çalışmada kullanılan değişkenlerden FG tanımlayıcı istatistik değerleri sonucuna göre ortalama değeri diğer değişkenlerin DEMOC, LNGDP, DT ortalama değerlerinden daha fazladır. FG Maksimum değer ve DEMOC minimum değer en yüksek olduğu değişkendir. DEMOC değişkeninin maksimum ve minimum değerleri en düşüktür. Standart sapmanın en düşük olduğu değişken LNGDP en yüksek olduğu değişken ise finansal gelişme (FG) değişkenidir. Yukarıdaki tabloda değişkenlere ait istatistik değeri ayrıntılı olarak yer almaktadır.

Dinamik modellerde, bağımsız değişkenin gecikmeli değeri modele bağımlı değişken olarak eklenmektedir. Bağımsız değişkenin modelde bağımlı değişken olarak kullanılması tahmin sonuçlarının tutarsız olmasına neden olmaktadır. Aslında bu tutarsızlığın altında modele bağımsız değişken olarak eklenen bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin hata terimiyle ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple çeşitli tahminciler geliştirilmiştir. Bu tahmincilerden ilki Anderson ve Hsiao (1981) tarafından ortaya atılmıştır. Anderson ve Hsiao (1981) modele dâhil edilen gecikmeli bağımlı değişken ile hata terimi arasında bulunan tüm ilişkileri ortadan kaldırmak için fark alma tekniğini uygulamıştır. Hata terimleriyle alakasız olan aynı zamanda açıklayıcı değişkenlerle ilişkilere sahip olan araç değişken metodunu kullanmıştır. Arellano ve Bond (1991) ortaya koydukları yeni metot ile Anderson ve Hsiao (1981) tarafından geliştirilen metoda karşı çıkmışlardır. Arellano ve Bond (1991), Anderson ve Hsiao (1981)'in ortaya koydukları metodun tüm momentleri şartlarının kullanımının sağlanmadığını ileri sürmüştür. Arellano ve Bond (1991), Anderson ve Hsiao (1981) tarafından geliştirilen birinci fark denklemi araç değişken yerine hem bağımlı hem de bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin modelde araç değişken olarak kullanımını sağlayabilen GMM tekniğini ortaya atmıştır. Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) ise Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen yöntemin eksik kaldığını ifade ederek yeni bir yöntem olarak sistem GMM yaklaşımını geliştirmiştir. Arellano ve Bond (1991) dengesiz panel verilerinin kullanımı ve zaman aralığının kısa olması gibi durumlarda yetersiz kalarak sapmalı sonuçların elde edilmesine neden olmaktadır. Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) bu problemleri ortadan kaldırmak için fark ve düzey denklemlerinin birlikte kullanılmasına olanak sağlayan sistem GMM yaklaşımını geliştirmiştir (Blundell ve Bond, 1998).

Ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini OECD ülkeleri için inceleyen bu çalışmada genelleştirilmiş momentler yöntemi (GMM) ve sistem GMM yöntemi uygulanmıştır. Arellano Bond (1991) tarafından ortaya konulan bu metot yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olması koşuluyla kullanılabilir. Bu yöntemde araç değişken matrisinden faydalanılmaktadır. Araç değişkenlerin birinci fark modeline dönüştürülmesi ve sonrasında dönüşümü sağlanan modelin genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmesi gerekmektedir. Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) ise yukarıda da belirttiği gibi hem fark hem de düzey denklemlerini birlikte kullanımına olanak sağlamaktadır. Uygulama sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Modelde araç değişkenlerin geçerli olup olmadığına Arellano ve Bond (1991) tarafından ortaya atılan Sargan testi ile genelleştirilmiş momentler tahmini gerçekleştirildiğinde karar verilmektedir. Sargan testinin H_0 hipotezi aşırı tanımlama kısıtlılığı vardır. H_1 hipotezi ise aşırı tanımlama kısıtlılığı yoktur. Oto korelasyonun bulunup bulunmadığını incelemek için Arellano ve Bond (1991) bir test ortaya koymuştur. Bu test geçerliliği için ikinci dereceden oto korelasyonun bulunmaması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu testin H_0 hipotezi oto korelasyonun hata terimleri arasında bulunmadığı iken H_1 hipotezi oto korelasyonun hata terimleri arasında bulunması şeklindedir (Tatoğlu, 2020, s. 149). Aşağıda Analiz çerçevesinde model Arellano ve Bond (1991)'un geliştirmiş olduğu Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (GMM) yöntemi, GMM robust ve Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) geliştirmiş olduğu Sistem GMM ve Sistem GMM (robust) yöntemi modeli ile tahmin edilmiştir.

Ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini OECD ülkeleri için inceleyen bu çalışmada dinamik panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz çerçevesinde denklem de sunulan model Arellano ve Bond (1991)'un geliştirmiş olduğu Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi (GMM) yöntemi, GMM robust ve Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond (1998) geliştirmiş olduğu Sistem GMM ve Sistem GMM (robust) yöntemi ile tahmin edilmiştir. Dinamik panel veri analizi modeli aşağıda yer almaktadır.

$$DEMOC_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 DEMOC_{it-1} + \alpha_2 LNGDP_{it} + \alpha_3 DT_{it} + \alpha_4 FG_{it} + u_{it} \quad (2)$$

2006-2020 dönemini ele alan çalışmada ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişimin demokrasi üzerindeki etkisi GMM yöntemi, Sistem GMM ve Sistem GMM (robust) tekniği ile incelenmiştir. Bulguların doğruluğunu kanıtlamak için diagnostik testler uygulanmıştır.

GMM tahmincisinin daha etkin olması etkinliği araç değişkenlerin doğru seçimine bağlıdır. Bu yüzden ilk olarak Arellano ve Bond tarafından ortaya atılan AR(1) ve AR(2) testleri uygulanmıştır. Bu testin geçerliliği için 1. dereceden oto korelasyonun olması, 2. dereceden oto korelasyonun ise olmaması gerekmektedir. AR(1) oto korelasyon test istatistiği sonucunun negatif ve anlamlı olması, AR(2) test istatistiği sonucunun ise anlamsız olması zorunluluğu bulunmaktadır. Aşağıda yer alan sonuçlara göre birinci dereceden oto korelasyon bulunmaktayken ikinci dereceden oto korelasyonun bulunmadığı görülmektedir.

Yapılan Sargan testi sonucunda, aşırı tanımlama kısıtlarının geçerliliği kabul eden H0 hipotezi kabul edilmiştir. Bu test sonucunda modelde içsellik problemi bulunmamaktadır. Modelde kullanılan tüm araç değişkenler geçerlidir. Bağımsız değişkenler ile hata teriminin korelasyonsuz olduğu tespit edilmiştir.

Modelde kullanılan bağımsız değişkenlerin tamamının bağımlı değişkeni açıklamada anlamlı olup olmadığı Wald test istatistiki ile ölçülmektedir. H0 hipotezi bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri açıklama gücü bulunmamaktadır. Aşağıda yer alan Wald testi sonuçlarına göre H0 hipotezi reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni güçlü bir şekilde açıklamaktadır.

Analiz sonucunda, demokrasi değişkeninin bir gecikmeli değeri iki aşamalı GMM ve sistem GMM modelinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Model de yer alan hipotez testlerine ilişkin istatistiksel sonuçlar ve bağımsız değişkenlere ait katsayılara yönelik elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır:

Tablo 2. Dinamik Panel Veri Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken: DEMOC			
	GMM Katsayılar	GMM(Robust) Katsayılar	Sistem GMM Katsayılar	Sistem GMM(Robust) Katsayı
DEMOC _{L1}	0.6560721 (0.000) ***	0.6560721 (0.000) ***	1.085375 (0.000) ***	1.085375 (0.000) ***
LNGDP	0.6202012 (0.000) ***	0.6202012 (0.0122) **	0.0274906 (0.000)***	0.0274906 (0.030) **
DT	0.0175436 (0.000) ***	(0.0175439) 0.249	0.0145770 (0.016) **	0.0145770 (0.097) *
FG	0.0523327 (0.000) ***	0.0523327 (0.0365) **	0.0313643 (0.027) **	0.0313643 (0.013) **
Model İçin Gerekli Diğer Testler				
Wald Testi Olasılık	204857.19 (0.0000) ***	137.74 (0.0000) ***	2937.60 (0.0000) ***	2427.15 (0.0000) ***
Arellano-Bond Otokorelasyon Testi AR(1)	-1.277 (0.0016) ***	-1.2079 (0.0071) ***	-1.3358 (0.0018) ***	-1.3358 (0.0018) ***
Arellano-Bond Otokorelasyon Testi AR (2)	0.96216 (0.3360)	0.94979 (0.3422)	1.021 (0.3073)	1.021 (0.3073)
Sargan	16.26695 0.3645	-	86.88965 (0.991)	86.88965 (0.991)
Hansen	-	-	11.78 (0.463)	11.78 (0.463)
Fark Hansen	-	-	8.67 (0.653)	8.67 (0.653)

Modelde bağımlı değişkenler *, **, *** sırasıyla %10, %5, %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Gecikme uzunluğu 1 olarak alınmıştır.

Modelde bağımlı değişken democ gecikmeli değeri democl1 modele bağımsız değişken olarak eklenmiştir. Gecikmeli bağımlı değişkenin demokrasiyi açıklaması tüm tahminciler için anlamlıdır. Bu bağlamda OECD ülkelerinde ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerine bakıldığında; birinci sütunda Arellano ve Bond iki aşamalı genelleştirilmiş momentler tahmincisi kullanılmıştır. Buna göre; modelde

demokrasi gecikmeli değeri ve diğer bağımsız değişkenler ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişme değerlerinin bağımlı değişken demokrasiyi açıkladığı görülmektedir. Buna göre modele eklenen gecikmeli değer demokrasi meydana gelen %1'lik artış bağımlı değişkeni %0,65 birim artırmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelen %1'lik artış demokrasiyi %0,62 birim artırmaktadır. Dış ticarete meydana gelen %1'lik artış demokrasiyi %0,01 birim artırmaktadır. Finansal gelişmede meydana gelen %1'lik artış demokrasiyi 0,05 birim artırmaktadır. Ayrıca Sargan testi sonucunda araç değişkenin geçerli olduğu ve AR1 ve AR2 sonuçlarına göre oto korelasyon problemi olmadığı görülmektedir. İkinci sütunda Windmeijer'in dirençli standart hataları kullanılarak Arellano ve Bond iki aşamalı genelleştirilmiş momentler tahmincisi uygulanmıştır. Modelde demokrasi gecikmeli değeri ve diğer bağımsız değişkenler ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişme değerlerinin bağımlı değişken demokrasiyi açıkladığı görülmektedir. Buna göre modele eklenen gecikmeli değer demokrasi meydana gelen %1'lik artış bağımlı değişkeni %0,65 birim artırmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelen %5'lik artış demokrasiyi %0,62 birim artırmaktadır. Finansal gelişmede meydana gelen %5'lik artış demokrasiyi %0,05 birim artırmaktadır. AR1 ve AR2 sonuçlarına göre oto korelasyon problemi olmadığı görülmektedir. Üçüncü sütunda Arellano ve Bover/ Blundell ve Bond'un İki Aşamalı Sistem GMM tahmincisi kullanılmıştır. Buna göre modele eklenen gecikmeli değer demokrasi meydana gelen %1'lik bağımlı değişkeni %1,08 birim artırmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelen %1'lik demokrasiyi %0,02 birim artırmaktadır. Dış ticarete meydana gelen %1'lik artış demokrasiyi %0,01 birim artırmaktadır. Finansal gelişmede meydana gelen %5'lik artış demokrasiyi %0,03 birim artırmaktadır. Ayrıca Sargan testi sonucunda araç değişkenin geçerli olduğu görülmektedir. AR1 ve AR2 sonuçlarına göre oto korelasyon problemi olmadığı görülmektedir. H0 hipotezi araç değişkenlerin geçerli olduğunu söyleyen Hansen ve Fark Hansen testleri iki aşamalı sistem GMM tahmininde kullanılmaktadır. Sistem GMM de Sargan testi yerine Hansen testleri kullanılarak araç değişkenlerin geçerliliği hakkında yorum yapılabilmektedir. Yukarıdaki üçüncü sütunda araç değişkenlerin geçerli olduğu görülmektedir.

Dördüncü sütunda Dirençli standart hataları kullanılarak Arellano ve Bover/ Blundell ve Bond'un İki Aşamalı Sistem GMM tahmincisi kullanılmıştır. Buna göre bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerinin, ekonomik büyümenin dış ticaretin ve finansal gelişmenin demokrasi üzerinde pozitif anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Tablo ya bakıldığında, dirençli standart hatalar tahmincisi Sistem GMM (Robust) göre; modele bağımsız değişken olarak eklenen demokraside gelen %1'lik artış demokrasiyi %1,08 birim artırmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelen %1'lik artış % 0,02 olarak demokrasiye katkı sağlamıştır. Dış ticarete meydana gelen %10'luk artış demokrasi üzerinde % 0,01 birimlik artışa neden olmuştur. Finansal gelişmede meydana gelen %5'lik artış demokrasi üzerinde % 0,03 birimlik bir artışa neden olmuştur. AR1 ve AR2 sonuçlarına göre oto korelasyon problemi olmadığı görülmektedir. Hansen ve Fark Hansen testleri dördüncü sütunda araç değişkenlerin geçerli olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada, ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkilerini OECD üyesi ülkeler için dinamik panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma kapsamında OECD üyesi ülkeler ele alınarak 2006-2020 dönemleri için dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz kapsamında, iki aşamalı Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM), GMM robust, iki aşamalı sistem GMM ve sistem GMM robust (dirençli hata) teknikleri ile araştırma yapılmıştır. Çalışma sonucunda bağımlı değişkenin bir gecikmeli değerinin, ekonomik büyümenin dış ticaretin ve finansal gelişmenin demokrasi üzerinde pozitif anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Dirençli standart hatalar tahmincisi Sistem GMM (Robust) göre; modele bağımsız değişken olarak eklenen demokraside gelen %1'lik artış demokrasiyi % 1,08 birim artırmaktadır. Ekonomik büyümede meydana gelen %5'lik artış % 0,02 olarak demokrasiye katkı sağlamıştır. Dış

ticarete meydana gelen %10'luk artış demokrasi üzerinde % 0,05 birimlik artışa neden olmuştur. Finansal gelişmede meydana gelen %5'lik artış demokrasi üzerinde % 0,01 birimlik bir artışa neden olduğu bulunmuştur. Ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişme değişkenleri demokrasi seviyesini ilişkin en yüksek kategori olma olasılığını artırmıştır. Finansal gelişme değişkeni beklenen şekilde gerçekleşmiştir. Bu sonuçlar literatürde, Gerring vd. (2005), Uysal vd. (2010), Kumar vd. (2011), Moral- Benito (2012), Saatçioğlu ve Karaca (2015), Malikâne ve Chitambara (2017), Dell'Anno (2020), Bakluti ve Boujelbene (2020), Hamid vd. (2022) aynı sonuca sahiptir. Bu çalışmada Bağdaşma Yaklaşımını destekleyen sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre demokrasi ve büyüme arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişmede meydana gelen reformlar demokrasi üzerinde tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Demokrasinin daha üst seviyelere çıkması için ekonomik büyüme, dış ticaret ve finansal gelişmeyi teşvik edici politikaların belirlenmesi, üretim ve gelir dağılımında iyileşmenin sağlanması, ithalat çeşitlendirme politikalarının uygulanması, dış dünya ile entegrasyon ve özel sektör kredi desteğinin artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., & Yared, P. (2008). Income and democracy, *American Economic Review*, 98(3), 808–842.
- Adejumobi, S. (2000). Between democracy and development in africa: what are the missing links?, Erişim adresi: http://www.worldbank.org/research/abcde/eu_2000/pdf/files/adejumobi.pdf / Erişim tarihi: 25 .07.2023.
- Arellano, M. & Bover, O., (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Arellano, M. & Bond, S. (1991). Some tests specification for panel data: monte carlo evidence and an application to employment equations. *The Review Of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Baklouti, N., & Boujelbene, Y. (2018). Demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide siyasal istikrarın rolüne ilişkin ekonometrik bir çalışma. *Pano Economicus*, 67(2), 187-206.
- Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal Of Economics*, 87(1), 115-143.
- Bougharriou, N., Benayed, W., Gabsi, F. B. (2018). The democracy and economic growth nexus: Do FDI and government spending matter? Evidence from the Arab world. *Economics Discussion Papers*, 17, Kiel Institute for the World Economy
- Clément, M., Alexandru, M, (2019). Forms of democracy and economic growth volatility. *Economic Modelling*, 81, 594-603.
- Çınar, M., & Öz, R. (2018). Türkiye’de demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisi. *İzmir Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi*, 1, 377-404.
- Cirhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin toplumsal boyutu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Dell’Anno, R. (2020). Reconciling empirics on the political economy of the resource curse hypothesis. Evidence from long-run relationships between resource dependence, democracy and economic growth in Iran. *Resources Policy*, 68, 101807.
- Doucoulagos, H., & Ulubaşoğlu, M.A. (2008). Demokrasi ve ekonomik büyüme: bir meta-analiz. *Amerikan Siyaset Bilimi Dergisi*, 52, 61-83.
- Drury, A.C., Kriekhaus, J., & Lusztig, M. (2006). Yolsuzluk, demokrasi ve ekonomik büyüme. *Uluslararası Siyaset Bilimi İncelemesi*. 27(2), 121-136.
- Efeoğlu, R., & Azgün, S. (2020). Demokrasi ve ekonomik kalkınma ilişkisi: yükselen ekonomiler üzerinde ekonometrik bir analiz. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 541-563.
- Gerring, J., Bond, P., Barndt, W., Moreno, C. (2005). Demokrasi ve ekonomik büyüme: tarihsel bir perspektif. *Dünya Politikası*, 57(3), 323-364.
- Hamid, I., Alam, M.S., & Kanwal, A. (2022). Dekarbonizasyon yolları: doğrudan yabancı yatırımlar, yönetim, demokrasi, ekonomik büyüme ve yenilenebilir enerji geçişinin rolleri. *Çevre Bilimi Kirliliği Res*, <https://doi.org/10.1007/S11356-022-18935-3>
- İnsel, A. (1991). Siyasal bir süreç olarak iktisadi kalkınma u, *Birikim*, 12-13.

- Khodaverdian, S. (2022). Afrika trajedisi: demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. *Empir Econ*, 62, 1147–1175.
- Knieckhaus, J. (2006). Demokrasi ve ekonomik büyüme: bölgesel bağlam rejimin etkilerini nasıl etkiler?. *İngiliz Siyaset Bilimi Dergisi*, 36(2), 317-340. doi:10.1017/S0007123406000172
- Malikane, C., & Chitambara, P. (2017). Doğrudan yabancı yatırım, demokrasi ve Güney Afrika'da ekonomik büyüme. *Afrika Kalkınma İncelemesi*, 29, 92-102. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1111/1467-8268.12242>
- Mathonnat, C., & Minea, A. (2019). Forms of democracy and economic growth volatility. *Economic Modelling*, 81, 594 – 603.
- Moral- Benito, E. (2012). Determinants of economic growth: a bayesian panel data approach. *The Review Of Economics And Statistics*, 94(2), 566-579.
- Nouha, B., Walid, B., & Foued Badr, G. (2019). The democracy and economic growth nexus: do FDI and government spending matter? Evidence from the arab world. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E- Journal*, 13, 1–29.
- Niels, P. (2013). Antitrust hukuku ve demokrasi ve ekonomik büyüme teşviki. *Rekabet Hukuku ve Ekonomi Dergisi*, 9(3), 593–636.
- Kumar, P. N., Seema, N., & Russell, S. (2011). Does democracy facilitate economic growth or does economic growth facilitate democracy? An empirical study of sub-saharan africa, *Economic Modelling*, 28(3), 900-910.
- Parasız, İ. (1997). *Modern büyüme teorileri: dinamik makro ekonomiye giriş*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Petersen, N. (2013). Antitrust law and the promotion of democracy and economic growth. *Journal of Competition Law & Economics*, 9, 593-636.
- Salahodjaev, R. (2015). Democracy and economic growth: the role of intelligence in cross-country regressions, *Intelligence*, 50, 228-234.
- Roodman, D. (2006). How to do xtabond2: an introduction to difference and system gmm in stata. *Center Global Development, Working Paper 103*, 1-44.
- Rueschemeyer, D. (1992). *Capitalist development and democracy*, Cambridge: Polity Press.
- Saatçioğlu, C., & Karaca, O. (2015). İktisadi kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisi: panel veri analizi. *İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4), 775-796.
- Tatoğlu, F. (2020). *İleri panel veri analizi*. Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2012). *Economic development*. Boston, Addison Wesley.
- TEK (2003). Büyüme stratejileri, Türkiye iktisat kongresi büyüme stratejileri çalışma grubu, TEK, Erişim adresi: http://www.tek.org.tr/dosyala/BS_Rapor.pdf, Erişim tarihi: 25.07.2023.
- Uysal, D., Özşahin, M.C., & Özşahin, Ş. (2010). Co-integration analysis of economic development and democracy: the case of Turkey. *Current Research Journal Of Economic Theory*, 2(3), 102-111.
- Ülgener, S. (1976). *Milli gelir, istihdam ve iktisadi büyüme*, İstanbul: Der Yayınevi.
- World Bank (2023). *World development indicators*. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/>. Erişim tarihi: 10.08.2023.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Onur YAĞIŞ (%100)

Conflict of Interest: None

Funding: None

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Onur YAĞIŞ (100%)
